

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОІМПУЛЬСНОЇ ОБРОБКИ НА ВЛАСТИВОСТІ СТАЛЕЙ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

В роботі показано вплив електроімпульсного гартування на формування структури та фізичні властивості поверхневих шарів сталі та сплавів.

Ключові слова: електроімпульсне гартування, мартенситні перетворення, мікроструктура, джерела енергії.

Abstracts

The paper shows the effect of electropulse hardening on the formation of the structure and physical properties of the surface layers of steel and alloys.

Keywords: electropulse hardening, martensitic transformations, microstructure, energy sources.

Вступ

Методи поверхневої обробки деталей, які підвищують надійність та довговічність машин, можна віднести до трьох основних груп - поверхнева термічна обробка, хіміко-термічна обробка та нанесення покриттів. Такий розподіл умовний, так як при існуючих багато чисельних способах більшість з них важко віднести до тієї або іншої галузі.

Розробка на їх основі та впровадження у виробництво нових технологій поряд з використанням недефіцитних матеріалів дозволяє підвищити продуктивність, знизити енергоємність процесів обробки сталевих деталей. Так, використання індукційного гартування у порівнянні з нагрівом у печах дозволяє знизити витрати електроенергії у три рази, імпульсне гартування економить не менш як 10% енергії.[1,2]

Одним з перспективних методів зміцнення деталей є електроімпульсна обробка, яка полягає у використанні потужних джерел енергії, здатної впливати на структуру і фізичні властивості металів та сплавів.

Метою роботи є використання потужних джерел енергії здатних впливати на структуру і фізичні властивості поверхневих шарів деталей машин і як наслідок підвищення якості та експлуатаційних властивостей поверхонь.

Результати дослідження

На рис.1 представлено загальну схему виконання експерименту. Зразок (9) встановлюється між змінними електродами-вставками (7) та основними мідними електродами (2) встановлених на шарах (5) з метою створення спільних з гнучким струмопроводом (3) розміром 10x0,8 мм. паралельних площин основними електродами для надійного контакту та зафіксований пластинами затисної струбцини (4). Гнучкі струмопроводи підключені до циліндричного струмопровіда-шунта (6) та збірних шин ІН-6.

В результаті дії енергії на зразки було виявлено наступне:

1. Зразки не повинні мати концентраторів напружень, тобто без надрізів та напливів;
2. Зразки на згин втратили форму і для подальших випробувань не прийнятні;
3. При дії на зразки з енергією, температура нагрівання яких більша за 1500°C, вони потекли, тобто розплавившись, що призвело до необхідності виготовленні спеціального оснащення .

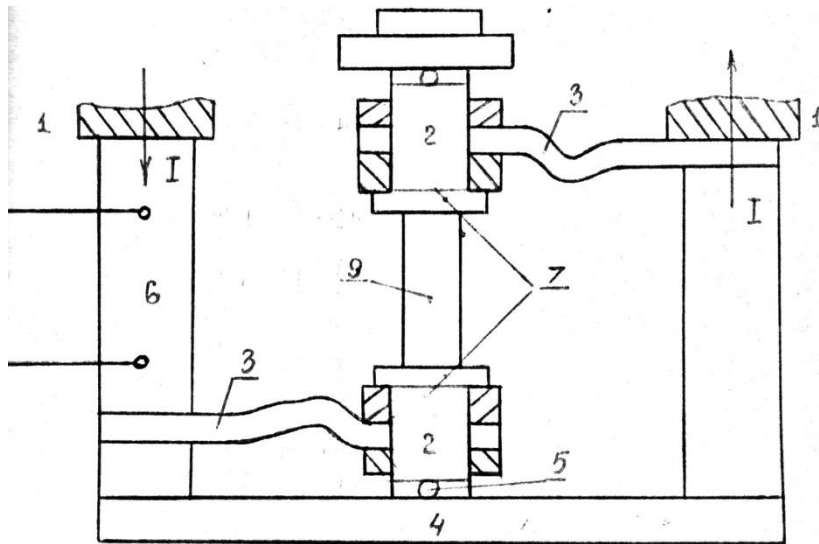

Рисунок 1 - Схема експериментальної установки, на якій виконувались експерименти

Задачі, пов'язані з впровадженням та розробкою нової технології термічної обробки сталі з використанням імпульсного джерела живлення, вирішувалися в лабораторіях Вінницького національного технічного університету. Дослідження проводили з використанням сталі Р6М5, сталі 45. Об'єктами досліджень - зразки, виготовлені для використання на ударну в'язкість та згин.

Хімічний склад досліджуваних сталей відповідав ГОСТу, дані наведені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Хімічний склад досліджуваних сталей

Сталь	Хімічний склад, % ваги				
	C	W	Mo	Cr	V
Р6М5	0,81	5,71	5,10	3,76	2,15
45	0,42...0,50	-	-	0,25	-

При дослідженні впливу електроімпульсної обробки на властивості сталей були використані наступні методи.

Металографічний аналіз: проводився з метою визначення оцінки структури, глибини та товщини утвореного модифікованого шару. Металографічний аналіз обробленої поверхні досліджували за допомогою мікроскопа МІМ-8 при збільшенні 400^x та 1000^x . Для виявлення структури наплавленого шару використовували реактив: азотна кислота, % - 4; етиловий спирт, % - 96.

Механічні властивості: для дослідження мікротвердості по глибині зміцненого шару використовували прилад ПМТ-3. Вимірювали твердість відповідно ГОСТу 9450-85 при навантаженні $2 \cdot 10^{-2}$ та $5 \cdot 10^{-1}$ Н. В процесі вимірювань мікротвердості робили відбитки через рівні проміжки, кожна з величин середнє вимірювання із 5 значень.

При визначенні твердості HRC_e та HV (ГОСТ 2999-85, ГОСТ 9013-59) виконували 6...10 замірів.

Ударна в'язкість: для оцінки в'язкості матеріалів та визначення їх схильності до переходу із в'язкого в крихкий стан проводили дослідження з надрізаними зразками на маятникових копрах на стандартних зразках з У-подібним надрізом, відповідно ГОСТу 9454-88.

Структура сталі Р6М5 в початковому стані - сорбітоподібний перліт з вкрапленнями карбідів, які відрізняються формою та розміром. Всі карбіди можна розділити та класифікувати на 4 групи:

1. Крупні залишкові карбіди з розмірами в поперечному перерізі до 20...25 мкм.;
2. Евтектоїдні карбіди розміром в поперечному перерізі до 8...12 мкм.;
3. Дрібні карбіди з розмірами 3...5 мкм;
4. Найдрібніші карбіди розміром в поперечному перерізі до 1 мкм.

Окремо варто зазначити карбідну неоднорідність, яка в досліджуваній сталі Р6М5 характеризується балом 2...1.

Твердість досліджуваної сталі Р6М5 в початковому стані складає 2450 МПа (НВ). Ця ж твердість, визначена на приладі Роквелла була в межах 23-25 HRC_e.

За допомогою рентгеноструктурного аналізу виявлено, що досліджувана сталь Р6М5 являє собою α -твердий розчин + Me₆C + Me₂₃C₆ + MeC. При цьому відношення не перевищує значення 0,2.

Період кристалічної решітки основних фаз сталі Р6М5 в вихідному стані відповідає наступним значенням:

2,8610 Å - для α -твердого розчину;

11,0500 Å - для Me₆C;

10,6100 Å - для Me₂₃C₆;

4,1750 Å - для MeC;

параметр кристалічної ґратки $a=6,6882$ Å.

Для виявлення особливостей впливу електроімпульсного нагріву на структуру і властивості сталі Р6М5 використовували різні режими обробки.

Через зразки 10x10 мм., довжиною 55мм. пропускали поодинокі імпульси з наростаючою енергією від 24,2 до 44 кДж. оцінювали вплив імпульсного нагріву.

Експериментально доведено, що кращі результати досягаються після імпульсної обробки згідно режиму: $W = 36..42$ кДж; $I = 27$ кА; тривалість імпульсу $\tau = 0,6$ с. Температура, зафіксована термопарою знаходиться в межах 1200°C, розрахункова температура ~ 1350 °C.

Висновки

Критичний аналіз отриманих результатів дослідів дозволяє зробити висновок, що електроімпульсний нагрів своєрідно впливає на розчинення карбідної фази та перерозподіл вуглецю і легуючих елементів між твердим розчином та карбідами. Одним із найбільш важливих висновків є те, що електроімпульсним нагрівом можна досягнути пониження балу карбідної неоднорідності, деякого додаткового легування твердого розчину молібденом, вольфрамом і, що особливо важливо, ванадієм, збільшення міцності і пластичних характеристик, а також збільшення теплостійкості. Потрібно відмітити, що при електроімпульсному нагріві матриця не встигає коагулювати, її структура лишається достатньо дисперсійною, а карбідна фаза, питомий опір якої в 3-5 раз вище у порівнянні з матрицею, помітно розчиняється.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Інженерія поверхні: Підручник. Ющенко К.А., Борисов Ю.С., Кузнецов В.Д., Корж В.М. – К.: Наукова думка, 2007 – 559 с.3. WWW.FESTO.COM.UA

2. Жуков А. А. Получение износостойких высокоуглеродистых поверхностных слоев на стали и чугуна / А. А Жуков, В.І.Савуляк, Е.П. Шилина, Т.Ф. Архипова // Металловедение и термическая обработка металлов. – 1997. – № 12. – С. 21

Шилина Олена Павлівна – канд. техн. наук, доцент кафедри технології підвищення зносостійкості Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: epshilina.tpz@gmail.com

Shilina Olena P. – Cand. Sc. (Eng), Assistant Professor of department of technology increasing wear resistance, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: epshilina.tpz@gmail.com